

A Public School az angol hagyomány fellelőjére — és ez a legnagyobb érdeme —, amelybe azonban megtalálta útját a modern szellem is. A benne uralkodó szellemet legjobban jellemzi T. L. Papillon egyik cikkében: »Sok ifjú hagyja el a Public Schoolt, aki kétségbeejtően keveset tud a hasznos tudományokból, aki csak anyanyelvén tud beszélni, de azt sem tudja helyesen írni, aki előtt hazájának irodalma és története lepecsételt könyv, aki idejének legnagyobb részét a sportnak szentelte — mégis hoz magával valamit, ami mindennél értékesebb: férfias, egyenes jellemet, a hazugságtól és közönségestől való undort, engedelmesre és parancsolásra való készséget. Így felszerelve megy ki a világba mint férfi, kormányozva idegen népeket, építve Birodalmat...«

A jól megírt értékes dolgozatot figyelmébe ajánljuk mindazoknak, akik az angol nevelési rendszer iránt érdeklődnek. *Kundt Ernő.*

Somogyi József: A faj. Budapest, 1940. Az Athenaeum kiadása. 276 lap.

Somogyi József tolla az utóbbi években igen figyelemreméltó nagyszabású művekkel gyarapította a magyar tudományos irodalmat. Méltán felkeltette a szakkörök érdeklődését a fajkérdésről kiadott újabb műve is. E művében hat fejezetben ismerteti a következő komplexumokat: I. A fajmitosz, II. Az örökléstan alapvonalai, III. A fajiség problémája, IV. Az emberfajok antropológiája, V. A fajok pszichológiája és VI. Metafizikai alapvetés. A mű biológiai kérdéstömeget kíván tisztázni, nem biológiai, hanem filozófiai, majd pedig különlegesen lélektani módszerekkel és szempontokból. A mű egyike a legszemélyesebb könyveknek. Somogyi Józseftől megszokott: nagy olvasottságról, kitűnő vitaképességről és meggyőződésének lelkes védelméről tanuskodik a könyv minden lapja. Még a biológusnak is igen érdekes olvasmány, habár fájdalommal tapasztalja, hogy épen azok a tudományos alaptételek, amelyek segítségével a fajkérdés megközelíthető, igen egyoldalúan vannak beállítva. Maga az örökléstudomány, mint a változatoság és az öröklődés jelenségeinek tudománya, sem érvényesül kellő szababatsággal. Az a sok biológiai ellentmondás, tévedés és félreértés, ami a műben mindúntalan szembeötlik, élénken igazolják a biológus előtt azt, hogy a fajproblémát csakis az élők egész világára általánosan érvényes törvényszerűségek alapján lehet szabatosan boncolni. Szívesebben vettük volna, ha a pszichológus *csakis saját területén* mozogva világítja meg az emberfajtak, nemzetek és népek lelkiségének összehasonlító »fajproblémáit« és mélyebbre hatolva alkalmazza az örökléstudomány teljességének eredményeit. Enélkül a különben igen tartalmas és szellemes mű nagy igazságokat és nagy tévedéseket összekeverve, nem éri el célját: »a faj bölcselétének« megnyugtató tisztázását. *Szabó Zoltán.*

Németh Sándor: A soproni evangélikus líceum küzdelme nyilvánossági jogért a Bach-korszakban. Sopron, 1939. 8-r., 23 lap. — **A soproni evangélikus líceum küzdelme a magyar tannyelvért a Bach-korszakban.** Sopron, é. n. 8-r., 28 lap.

A magyar iskolaügy történetéhez rendkívül érdekes és értékes adatokat szolgáltató ez a két tanulmány. Ismeretes, hogy a magyarság nemzeti létének

legveszedelmesebb korszaka a Bach-korszak volt. A magyar népiség léte még II. József idején sem forgott oly veszélyben, mint akkor. A tatár és a török csak a nép anyagi létének az irtásával okozott veszedelmet; Bach azonban az ezeréves államiséget és annak hordozóját, a magyar nemzetet akarta kiirtani. Célja volt az egységes osztrák birodalom megteremtése, s ennek a célnak az elérésénél a liberális állambölcséletnek azt a tanát törekedett megvalósítani, amely szerint egy állam területén csak egy nyelv türhető. Bach azt hitte, mint különben kortársai általában, hogy a nyelv mint megtanulható kifejező eszköz, bármely más nyelvvél felcserélhető, s ha az embereket megfelelő intézkedésekkel arra kényszerítjük, hogy az állam nyelvét tanulják meg és beszéljék, akkor az egységes birodalom megteremtésének nincs nagyobb akadály. Intézkedései természetesen elsősorban a magyarság ellen irányultak, mint a birodalom legnagyobb, legműveltebb és legöntudatosabb népcsoportja ellen. A legkíméletlenebb eszközökkel igyekezett tehát a magyar nyelv használatát az egész vonalon elnyomni. Az egységes birodalmi eszme legnagyobb ellenségének az iskolákat tartotta, s ezért első törekvése volt, ezek elnémetesítése, elnemzetietlenítése. A gimnáziumok egy részét lefokozta algimnáziummá, sok iskolát kivett a szerzetesrendek kezéből és a nyilvánossági jog megvonásával különösen a protestáns iskolák létét fenyegette. Bach elgondolását az iskolaügy terén a birodalmi közoktatásügyi miniszter, Thun Leo, hajtotta végre, aki az elnémetesítő munkát nem német, hanem cseh, morva és behódolt magyar tanerők segítségével igyekezett végrehajtani.

Az elnémetesítő törekvések a leghevesebb ellenállásra a protestáns iskolákban találtak. Szerző a soproni evang. líceumnak a küzdelmét írja meg. E küzdelem élén mindjárt Haynau nevével találkozunk, aki 1850 febr. 10-én kiadott nevezetes rendeletével a protestáns egyházak autonómiáját akarta eltörölni, mert abban látta az egységesítő törekvések legnagyobb akadályát. Hiába fordultak a protestáns vezető férfiak a királyhoz jogaik védelméért, a rendelet megmaradt. Az iskolaügyet azonban legjobban a Thun-féle »Entwurf« sújtotta, mert az olyan követelményekkel lépett fel, amelyeket az iskolák nem bírtak, de nem is akartak megvalósítani. Ha azonban az iskolák az 1850—51. iskolai év folyamán ezeknek a követelményeknek nem tettek eleget, megvonták tőlük a nyilvánossági jogot. Miután a protestáns iskolák ezeknek a követelményeknek nem tettek eleget, az 1851—52. iskolai évben valamennyi protestáns iskolának a nyilvánossági jogát megvonták. Így vált a soproni iskola is több mint 300 éves múlt után magániskolává. Hosszas küzdelem után végre 1855-ben újból visszakapta az iskola a nyilvánossági jogot, de addig nagy kálváriát kellett járnia.

Szélesebb érdeklődésre tarthat számot a másik tanulmány, amely az iskolának a magyar tannyelvért folytatott harcát írja meg. Az elnémetesítő törekvéseknek két korszakát különbözteti meg. Az első 1850-től 1855-ig tartott, amikor még elég kíméletesen avatkozik be a kormány az iskolák tannyelvének ügyeibe, a másik 1855-től 1860-ig tartott, amikor még színmagyar vidékeken is kíméletlenül megkövetelik a német tannyelv bevezetését. Az 1855 január 1-én kiadott rendelet elrendeli, hogy érettségi bizonyítvány csak

olyan tanulónak adható ki, aki mindkét nyelven, vagyis anyanyelvén és német nyelven is egyformán ki tudja magát fejezni, aki mindkét nyelvet írásban és szóban nyelvtanilag helyesen tudja használni. Tanárnak is csak olyan alkalmazható, aki törvényes módon bizonyosságot tesz arról, hogy a német nyelvben és irodalomban kellő ismeretei vannak. Ismeretes, hogy ez a rendelkezés vetett véget Arany János nagykőrösi tanárságának. Arany János Tompához írt levelében ezt írja e rendelkezésre célozva: »Akkor pedig jó éjszakát professzorság!«

Hasztalan volt azonban minden erőszakoskodás, a magyar közvélemény szembefordult ezzel a kísérlettel. Az osztrák ármádia olaszországi veresége után megbukott az a politikai rendszer is, amely a magyarság nemzeti létét akarta kiirtani. Thun is kénytelen volt belátni németesítő törekvéseinek a csődjét és rendeleteit visszavonta. Itt is beigazolódtott az az örök igazság, hogy egy nép nyelvét, ha az a nép tudatára ébredt nyelve értékének, semmiféle hatalom, semmiféle erőszak el nem veheti.

Lux Gyula.

Stuhlmann Patrik dr.: Milyen legyen a szerzetes tanár? (Különlenyomat a jászóvári premontrei kanonokrend gödöllői Szent Norbert-gimnáziuma 1939—40.-i évkönyvéből.) Budapest, 1940. 8-r., 33 l.

A nagyműveltségű és hivatása szeretetétől lelkesen áthatott szerző értekezése odatartozik a tanári lélektan és lelkeség pedagógiájához. Az, hogy tárgyát a szerzetes-tanári élet határvonalán belül fejt ki, semmit sem von le ítéleteinek értékéből és igazságainak érvényességéből. Sőt, az a finomság, mely felé eszmélkedése elmélyül, csak fokozza a lehetőségét annak, amit a tanári pszichéről, ennek sokat vitatott problémáiról még el lehet mondani.

Amit a szerző saját rendje hagyományainak keretében a szerzetes-tanári lélekről részint mint eszményt, részint mint élő valóságot felrajzol, az tulajdonképpen időszerűsítése a kereszténység nevelői képességének és erejének. Olyan gondolatok fénylenek fel értekezésében, melyeknek igazát — éppen a tanári egyéniségre vonatkozólag — még a magát legtávolabbra laicizált pedagógia sem vitathatja s amelyeket el kell fogadnia mindenkinek, aki a nevelő-oktatás eredményének meghatározó feltételét a lelkileg és szellemileg kitűnően felszerelt tanárban keresi. Ebből a szempontból sokat nyújt ez az értekezés nemcsak egyháziaknak, hanem világiaknak is. A sok részletértéken, bölcs mérséklettel kijelölt igénytámasztáson és sürgető feladatmegadáson kívül még abban látom a tanulmány különleges érdemét, hogy a tanárság értékeszményét szolgálja éppen olyan nagy tudással, mint melegséggel. Mintha újra oda akarná visszatéríteni a közfigyelmet, ahol a XIX. században volt: ismét a legnemesebb életideált látni a tanári élet és lélek méltóságában.

ss.

H. Fekete Péter: Az iskolai könyvtárak szervezése és kezelése. Hajduböszörmény, 1939. 24 lap.

Gyakorlati tanácsok az iskolai könyvtárak szervezésére, fejlesztésére, célszerű elhelyezésére és kezelésére. Felöleli a tanári könyvtárra, az igazgatói kézikönyvtárra s az ifjúsági könyvtárra vonatkozó tudnivalókat, részlete-